

«...ПРАЎДЗЕ СЛУЖЫЦЬ КОЖНЫ З НАС...»

Янка Купала — выдатны пясняр беларускага народа, свайго часу, свайой Бацькаўшчыны на скрыжальных часу дарэвалюцыйнага, рэвалюцый і вялікіх гістарычных пераўтварэнняў у савецкую пару. Янка Купала — паэт глыбока нацыянальны і адзін з першых магутнейшых пясняроў дружбы народаў СССР, інтэрнацыянальнага яднання народаў у барацьбе за лепшае будучае. Янка Купала — паэт вялікі, бо ён з кагорты мастакоў, якім дадзена было спазнаваць глыбокую сутнасць свайго часу, свайго народа і яго гісторыі, быць яркімі выразнікамі нацыянальнага характару, народнага светаразумення і светаадчування.

У творчай біяграфіі Янкі Купалы ўсё пачалося менавіта з выбару псеўданіма, з арыентацыі паэта не толькі на вострыя сацыяльныя патрэбы дня, узняццё высокай чалавечай годнасці мужыка-працаўніка. Пачалося ўсё і са звароту да глыбін народнай памяці, да паэтычнасці і мудрасці народных легенд і паданняў, песняў і казак. Апяванне нядолі дарэвалюцыйнага працоўнага люду, мары аб лепшым будучым, услаўленне маладой Беларусі — перадавых сіл краю, абуджанага рэвалюцый 1905 года, суровыя малюнкi рэальнага жыцця і асяляльна яркія вобразы світальнага сонца, зор, зары — усё гэта з самага пачатку злілося ў Купалы з тым паэтычным духам і пафасам, які выражала ўжо «Слова аб палку Ігаравым», з тым, што было плёнам стагоддзяў, а мы сёння называем звычайным словам «фальклор». У асобе Янкі Купалы беларускі дарэвалюцыйны мужык, прагны хлеба надзённага, у паход па лепшую будучыню, на барацьбу за сацыяльнае і нацыянальнае разняволенне выходзіў з кветкай-марай у руках. Абліччам, знешнасцю, постаццю, думкамі і мовай ён быў такім, як раскрываўся ў вершах «Мужык», «А хто там ідзе?..», — кветкі-мары ў свайой мазольнай руцэ ён не трымаў. Ды іншым нябачная, Купалу яна была відна, натхняла — вачам яго бачылася, сэрцам яго адчувалася, думам яго адкрывалася.

Сама ж легенда пра кветку-папараць — кветку шчасця, якая падказала Янку Купале псеўданім, была не толькі аб пошуку чалавекам хлеба надзённага. Яна была яшчэ і аб тым, што не аб адным хлебе жыве на свеце чалавек працы, а жыве і прагай спазнання ўсяго існага ў свеце, таямніц быцця і небыцця, красы і бяскончасці сусвету, таго, што ёсць, было, будзе. Знайдзі на Яна — у ноч на Івана Купалу кветку-папараць, і ты, — спаконвеку гаварылася ў беларускіх пушчанскіх легендах, — зразумееш, аб чым маўчаць трава і камень, шумяць спрадвечныя дубы і карабельныя сосны, спявае, грывіць гром, шэпча хваля. Ад ядынага ж дотыку кветкі-папараці да турэмных крат, да замкаў і замкоў, — абяцалі легенды, — рынуць долу турмы, замкі і замкі! Народнай марай аб свабодзе былі легенды пра папараць-кветку! І яшчэ яны былі выражэннем мары аб чароўным адкрыцці зорнай далечы, пераадоленні часу і прасторы, палёце вясклавым промнем пад аркамі вяскла. Яны як быццам сцвярджалі, што няма канца-краю памкненням чалавечым да сонца і зор, няма канца-краю душы, паэзіі, марам народным, якія ў свайой велічы і красе заўсёды адкрыты чалавеку з кветкай-папараццю ў руцэ. Гэтым чалавекам стаў Янка Купала — пясняр мары народнай, пошукаў шчасця для народа, паэт-рэвалюцыянер, паэт-рамантык, мастак у самай высокай ступені народны.

Янка Купала — пясняр мары народнай і ён жа — апявальнік увазлюбленай у жыццё мары, новай сацыялістычнай явы. Як рамантык, у дарэвалюцыйны час Купала быў у пякельным разладзе з сацыяльнай рэчаіснасцю, якой была заняволеная сацыяльна і палітычна Беларусь дарэвалюцыйная, і лірычны герой яго дарэвалюцыйных вершаў — найчасцей чалавек глыбокіх драматычных перажыванняў, фігура трагічная, прарок будучага, асуджаны нечалавечымі абставінамі на роспач, адчай, пакуты, пагібель. Але ў той жа час герой дарэвалюцыйнай ліры-

кі Купалы не раз становіўся і такім яснавідцам, які не ведаў ці — лепш сказаць — нібы забываўся пра свой жа пакутлівы разлад з непэзатычнай рэчаіснасцю, бо меў справу не з ёю, а з будучым, бо ўзвышаўся над абставінамі то як Данка з палаючым сэрцам-паходняй у руцэ, то як нібы вярхоўны жрэц сонца, белы бог, дух ясныты. У сваіх песнях сонцу-будучаму, у сваім зліцці з будучым, у сцвярджэнні ідэалаў волі, красы, добра гэты лірычны герой Янкі Купалы быў манументальны, надзвычайны, адухоўлены, аптымістычны. У цэлым жа народу, Бацькаўшчыне, рэвалюцыі роўна служыў і Купала — пясняр суму, адзіноты, народных пакут і Купала — стваральнік гімнаў сонцу, зорам, маладой Беларусі.

Эпас, створаны Купалам да рэвалюцыі, быў яшчэ багацей на твары, абліччы герояў, чым лірыка паэта. Ён быў яшчэ шырэйшым люстрам, у якое глядзеліся народ і рэвалюцыя і якое адбівала час, як і лірыка паэта, таксама ў трох яго вымярэннях — мінулае, сучаснае, будучае. З мінулага ажылі ў ім постаці Тамаша і Алены з паэмы «Нікому», Гусяра — з паэмы «Курган», Бандароўны з аднайменнай паэмы, Машэкі і Наталькі — з «Магілы льва». Як са светлага шчаслівага будучага ў ім прымроліся паэту закаханыя адзін у аднаго героі паэмы «Яна і я» — духоўна сфарміраваныя паэзіяй працы і міфалогіі, нацыянальным мінулым, але выхапленыя ў шчасці свайго ўзаемаразумення, вольнай працы без прыгнёту і здзеку менавіта са снёнага будучага.

Самы прадстаўнічы, аднак, у люстры Купалавай творчасці дарэвалюцыйнай пары аказаўся час для паэта тады цяперашні. Вядома, у рэвалюцыю клікалі народ і лірычны герой Купалы, і гераічныя, нязломныя Гусяр, Бандароўна, і вобраз Машэкі, якім паэт асуджаў адступніцтва героя ад грамады дзеля асабістай, а не класавай, народнай помсты. Заклікаў у паэта ў рэвалюцыю таксама яго ідэалізаваны паказ будучага ў паэме «Яна і я», бо менавіта мару аб пераўтварэнні варожай народу сацыяльнай рэчаіснасці гэтым выражаў. Але сама непасрэдна клікалі ў рэвалюцыю, вядома, такія вобразы, як Сымона і Незнаёмага — герояў драмы «Раскіданае гняздо», — асабліва Сымона, які ў фінале п'есы падпальвае панскі палац і з узнятай галавешкай ідзе на Вялікі сход, па Бацькаўшчыну. Па бацькаўшчыну не як кавалак спадчыннага па бацьку надзела, а як Радзіму сацыяльнага і нацыянальнага разняволення.

Дарэвалюцыйная творчасць Купалы стала разам з тым адбіткам духоўных драм перадавога чалавека таго часу ў атмасферы рэакцыі 1908—1910 гадоў (драматызаваныя паэмы «Адвечная песня» і «Сон на кургане»). Каб не гэтыя паэмы, для нас не было б так выразна ясна, як Беларусь з усёй дарэвалюцыйнай Расіяй выпакутавала рэвалюцыю, цераз якія найдраматычнейшыя перыпетыі давялося чалавеку праходзіць, перш чым заняўся новы рэвалюцыйны ўздых, выяўляючы які Янка Купала якраз і ствараў вобразы Бандароўны, Незнаёмага, Сымона. Але вобраз апошняга быў спароджаны ўжо і з прадчування самой рэвалюцыі. Больш таго. Упершыню п'еса была пастаўлена ў Мінску ў ліпені 1917 года Першым беларускім таварыствам драмы і камедыі. Напісаная ў Акапах летам 1913 года, летам 1917 года п'еса ўжо рэальна, непасрэдна клікала беларускага гледача ў рэвалюцыю — па Бацькаўшчыну, якой лютаўская рэвалюцыя не дала. Заклік на Вялікі сход гучэў цяпер як заклік на рэвалюцыю, якая была наперадзе, якая стане Вялікай Кастрычніцкай сацыялістычнай рэвалюцыяй.

Вялікая Кастрычніцкая сацыялістычная рэвалюцыя ажыццяўляла мары паэта, і ў савецкі час Купала стаў песняром мар, якія збываюцца. Не голасам жалейкі, як у дарэвалюцыйны час гучала цяпер яго ліра, а нібы ўрачыстыя фанфары ў гонар рэвалюцыі зазвінелі радкі яго паэмы «Безназоўнае» (1924). А наперадзе паэмы быў жа верш «Арлянятам» (1923), прысвечаны моладзі, тым, каму рэвалюцыя ўручыла серп і молат, уручыла свае надзеі на стварэнне, творчасць, пошук. І як працяг паэмы ў сярэдзіне 30-х гадоў узнікае так званы Ляўкоўскі

цыкл — вершы светлага поўдня паэта, творы аб людзях звычайных і незвычайных, бо ўжо аб працоўных новага ладу, які перамог у краіне — сацыялістычнага.

Янка Купала — паэт савецкага часу — гэта летапісец пераўтварэнняў, сацыялістычнага будаўніцтва, яго поспехаў. У 1936 годзе выходзяць «Песні будаўніцтва», у 1937 — зборнік «Беларусі ардэнаноснай». У гэтых кнігах з'явіліся шматлікія ўзоры пафаснага апявання новай явы, скандэнсаванаабагуленых малюнкаў сацыялістычных пераўтварэнняў («Сыходзіш, вёска, з яснай явы...», «Песня будаўніцтва»), умення зірнуць на новы свет вачыма саміх будаўнікоў яго («Я — калгасніца...», «На нашым полі») або звонкай песняй раскрыць панараму новых звычаяў, новага побыту, апець іх рамантыку («Лён», «Вечарынка», «Алеся», «Госці»). Светлай, ціхай радасцю поўніліся цяпер пейзажныя вершы паэта — «Сосны», «Сонцу», але радасць гэта была менавіта ад шчодрой паўнаты пачуццяў паэта ў іх непасрэдным набліжэнні да новага чалавека ў мудрым свеце прыроды («Шоў я пушчаю...», «Маё мне сонца правадыр...»).

Янка Купала — паэт савецкага часу — стаў сапраўдным паўнамоцным прадстаўніком беларускай савецкай літаратуры на форуме шматнацыянальнай літаратуры народаў СССР, стаў паэтам-трыбунам. Як трыбун, ён быў увесь час на людзях — на літаратурных вечарах, канферэнцыях, дэкадах мастацтва і літаратуры, на старонках газет і ў радыёперадачах. Пачуццё сацыяльнага заказу, як і пачуццё савецкага патрыятызму, інтэрнацыяналізму, высокай бальшавіцкай ідэйнасці, — усё гэта стала першасным, прадвызначальным у Янкі Купалы 30-х гадоў. Будучы беспартыйным, Купала быў у сваёй творчасці высокапартыйным, і без яго песняў сэння нельга ўявіць ні поўнай карціны перамогі Кастрычніка ў Беларусі, ні адчуць усёй уздымнасці грамадска-культурнай атмасферы перыяду пабудовы сацыялізму ў Беларусі наогул.

У адным са сваіх вершаў 30-х гадоў, звернутых да савецкіх паэтаў, Янка Купала пісаў:

Прывет вам, вольныя паэты,
Прывет вам ад душы ўсяе!
Хай вашы песні з лета ў лета
Зямля савецкая пяе!
Жывём у сонечнай краіне
І будзем жыць у добры час,
Дзе праўда ясная не гіне,
Дзе праўдзе служыць кожны з нас.

Народу, Вялікаму Кастрычніку, праўдзе сапраўды служыла і прадаўжае служыць натхнёная песня Янкі Купалы.

Л. М. ШАКУН

ЯКУБ КОЛАС АБ МОВЕ

Творчая дзейнасць народнага паэта Беларусі Якуба Коласа — гэта адна з найярчэйшых старонак гісторыі культуры беларускага народа і яго літаратурнай мовы. «У літаратурнай рабоце мова з'яўляецца і матэрыялам, і інструментам, — гаварыў Якуб Колас. — Вось чаму кожны пісьменнік павінен дасканала валодаць сваім інструментам і ведаць уласцівасці матэрыялу, пры дапамозе якога ён перадае і рэзкія рухі характару, і танчайшыя адценні пачуцця»¹. Сам ён па-майстэрску валодаў матэрыялам беларускай мовы. Менавіта ў яго творах, як і ў творах Янкі Купалы, беларуская мова, гаворачы словамі Кандрата Крапівы, «аззяла ўсімі сваімі колерамі»². На працягу ўсёй творчай дзейнасці Якуб Колас настойліва працаваў над словам, над удасканаленнем спосабаў і прыёмаў літаратурнага выказвання, рабіў усё дзеля таго, каб мова беларускага народа заняла дастойнае месца сярод ін-